
Milena Mileva Blažič, Kasilda Bedenk

**Govorjeni jezik v pravljicah: na primeru rezijanske pravljicarke
Tine Wajtawe**

objavljeno v:

Hotimir Tivadar (ur.): *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest.*

Obdobja 38. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-38/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2019.

GOVORJENI JEZIK V PRAVLJICAH: NA PRIMERU REZIJANSKE PRAVLJIČARKE TĪNE WAJTAWE

Milena Mileva Blažić

Pedagoška fakulteta, Ljubljana
milena.blazic@pef.uni-lj.si

Kasilda Bedenk

Karl-Franzens-Universität Graz, Gradec
kasilda.bedenk@uni-graz.at

DOI:10.4312/Obdobja.38.279-287

Članek predstavlja pravljíčarko Valentino Pielich Negro (1900–1984), z domačim imenom Tina Wajtawa, ki se je rodila v Solbici v Reziji, v Italiji. Slovenski etnolog Milko Matičetov (1919–2014) je po letu 1966 na magnetofonski trak posnel 404 Tinine pravljíce, objavljenih je doslej le 22 (s prevodi 27). Posnetke pravljíce hrani ZRC SAZU. Članek analizira pravljíce, ki so bile zapisane na podlagi pripovedovanja. Pravljíce Tine Wajtawe vsebujejo značilnosti govorjenega jezika in imajo vse značilnosti evropskih pravljíce ter vsebujejo indoevropske slepe motive (npr. motiv priklanjajočega se drevesa). Namen članka je predstaviti Tinine zapise pripovedovanih pravljíce, ki so stilno zaznamovane z jezikovnimi sredstvi, značilnimi za govorjeni jezik, rezijanščino in ljudske pravljíce, ter so del evropskega kulturnega konteksta.

govorjeni jezik, pisni jezik, literarna analiza, Rezija, Tina Wajtawa

Valentina Pielich Negro, with the domestic name Tina Wajtawa (1900-1984), was born in Ladina, Solvizzia (Resia, Italy). After 1960, Milko Matičetov (1919-2014) recorded 404 of Tina's fairy tales, but only 22 were published (including translations, 27); the recordings are kept at the ZRC SAZU. These fairy tales have the characteristics of spoken language in the literary context of storytelling. Her tales are stylistically marked by the linguistic characteristic of storytelling, the Resian language, and folk tales that are part of the European cultural context.

spoken language, written language, literary analysis, Resia, Tina Wajtawa

1 Uvod

Preučevanje ljudskih pravljíce ni nikoli zaključena zgodba, saj se v vseh kulturah pojavljajo vedno novi viri, bodisi ustni bodisi pisni, ki odpirajo nova vprašanja o njihovem nastanku in razvoju ter omogočajo nove primerjave in vrednotenja. Na Slovenskem poznamo številne pripovedovalce pravljíce in povedk, ki so svoje pripovedi pogosto začinili s sočno narečno govorico. Ena najplodovitejših pripovedovalk je bila Rezijanka Valentina Pielich, po domače Tina Wajtawa, ki jo je odkril slovenski etnolog in raziskovalec slovenskega ljudskega pripovedništva Milko Matičetov (1919–2014).

V članku predstavljamo nekatere značilnosti pravljič Tine Wajtawe z motivnega in jezikovno-pripovedovalskega vidika. Pri vsebinski analizi jo primerjamo z drugimi znanimi evropskimi motivi po klasifikaciji pravljič, ki so jo ustvarili Aarne, Thompson in Uther (Uther 2004, 2011), poznamo jo pa kot indeks ATU.

2 Rezijanske pravljičice

Šekli (2015, 2019) je rezijanski jezik definiral kot slovenski knjižni mikrojezik v Reziji. Rezijanske pravljičice temeljijo na rezijanskem ljudskem izročilu, katerega zbrani del hrani Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU v Ljubljani (v nadaljevanju ISN). Milko Matičetov je med letoma 1960 in 1970 na magnetofonski trak posnel številne rezijanske pravljičice, samo od Tine Wajtawe so na rokopisnih karticah zapisane 404.

Najbolj znana je zbirka rezijanskih pravljič za otroke, ki jo je Matičetov izdal z naslovom *Zverinice iz Rezije* (1973). Ponatisnili so jih leta 2010 in 2014, leta 2005 pa je izšla Matičetova dramatisirana verzija. Tri od 60 pravljič so Tinine.¹

ISN je leta 2014 izdal tudi sedem rezijanskih pravljič v italijanščini in knjižni slovenščini, ki jih je zbral Matičetov, ena od njih je Tinina.² Spremnno besedo sta napisala Roberto Dapit (Univerza v Vidmu) in Monika Kropej Telban (ZRC SAZU). K monografiji je priložen tudi DVD s posnetki pravljič v rezijanščini.

3 Življenje Valentine Pielich – Tine Wajtawe (1900–1984)

O življenju Tine Wajtawe ni veliko znanega. O njej je Matičetov (1984) pisal v letu njene smrti, Rehar Sancin (2012) pa je podatke povzela po Matičetovem in jih le malce razširila. Avtorici pričujočega članka sta se zato avgusta 2018 podali v Rezijo in se tam pogovarjali s Tinino hčerko Gelindo Negro Öjskino. Njene zapiske o mami pa je prepisal in uredil Sandro Quaglia Gurket.

Tina Wajtawa se je rodila v Solbici v Reziji 4. aprila 1900 očetu brusaču Giosuèju Leopoldu Pielichu Wajtöwu (1860–1904), tudi rojenemu v Solbici, in materi Siegi Giovanni di Antonio Hluġacawa (1861–1930) iz Osojan v Reziji. 13. aprila 1921 se je v Solbici poročila z brusačem Giovannijem Ferdinandom Negro Öjskinom (1889–1953), ki se je rodil v Cerknem. V zakonu se jima je rodilo osem otrok, od tega so štirje žal umrli takoj po rojstvu, trije pa pozneje v odraslejšem obdobju (Giovanni, Armando in Ernesto). Le hčerka Gelinda Negro Öjskina (1936) je preživela sorojence in še danes živi v Pordenonu. Leta 1965 je Gelinda v svojem 26. letu ovdovela in ostala sama z dvema otrokoma (Frankom in Milkom),³ zato se je Tina iz Solbice preselila k njej v Pordenone in tam ostala do svoje smrti (Negro Öjskina, Negro Öjskin 2018).

4 Sodelovanje Milka Matičetovega in Tine Wajtawe

Matičetov je Tino Wajtawo spoznal leta 1966 in nato redno vsako poletje zapisoval in/ali snemal njeno pripovedovanje.⁴ Leta 1967 je za TV Slovenija o njej posnel

1 *Lisica na drenu, Muca, ki je imela vzpeti peska in Volku ostrigli brke.*

2 *Mož, ki je prodal vole.*

3 Gelindin drugi sin oz. Tinin drugi vnuk je verjetno ime dobil po Milku Matičetovem.

4 V spominih je Gelinda zapisala, da je bila Tina zelo ponosna na prijateljstvo z Matičetovim in da jih je

dokumentarni film za serijo *Pri naših pravljicarjih* (Matičetov, Rižnar, Nemeč 1968, 2012). Tina na posnetku pripoveduje svoje pravljice v rezijansčini, eno pa v knjižni slovenščini.

Matičetov je bil prepričan, da so ji pravljice pomagale prenašati življenjske tragedije, saj mu je nekoč dejala, »da bi šla za eno pravljico po kolenih v Benetke ter da bi za njih skočila v ogenj ali vodo« (Matičetov 1984: 187).

Matičetov je nekaj pravljič prepisal oz. objavil. Pri transkripciji⁵ pravljič iz Tinine govorne rezijansčine v pisno slovenščino je močno posnemal naravno dikcijo Tininega pripovedovanja.

Matičetov je Tinine stileme ohranjal v prevodu v slovenščino, npr. uporabo *en, -a, -o* (*enkrat, ena dekleta, ena tistih (s ceste)*). Ohranil je tudi značilnosti govornega jezika, npr. značilen uvod v poved: *Je rekel ..., Je šel ..., Je čula ..., Je rekla ..., In je šel ..., In je položil ...* Značilnosti pripovednega sloga sta tudi časovni prislov *nato* (*Nato je šel ...*) in vezljivosti stavkov (*... je rekla ..., je rekel ..., Nato je rekla ..., Je rekla, Nato se je vzdignila ...*).

Ker je Matičetov pri zapisu in prevodu Tininih pravljič ohranil značilnosti govornega jezika, so njegovi zapisi in prevodi primerni za študijsko in šolsko uporabo. Kot primer navajamo začetke povedi, ki jih je Tina Wajtawa v pripovedovalskem slogu pogosto začenjala z veznikom *in* in glagoli rekanja: *An je rekel, an di [...]* (In je rekel, in pravi), *An šel ta [...]* (In je šel), *An di [...]* (In pravi), *Alora an šel [...]* (In potem je šel), *Pero, an di [...]* (Vendar, in je rekel).

5 Analiza rezijanske pravljice *Dekle, ki je hotela ubiti svojega otroka* (Vájtova 1968)

V rezijansčini ima pravljica naslov *Ta hčý, ke na tĕla wbot nji otrokà*. Pravljica je bila leta 1970 prevedena tudi v francoščino (*La fille qui voulait tuer son petit*) in leta 1973 italijanščino (*La ragazza che voleva uccidere la propria creatura*).

Preglednica prikazuje primere iz Tininih pravljič,⁶ relevantnih za mladinsko literarno vedo, ki ponazarjajo nekatere značilnosti govornega oz. zapisanega jezika (Smolej 2010). V prvem stolpcu je zapis govorne pravljice v rezijansčini, v drugem v knjižni slovenščini, izbrani primeri pa ponazarjajo značilnosti govornega oz. pripovedovanja (npr. *alora, veste*) in rabo rezijanskih narečnih izrazov (npr. *rusica, skakaj*). Tudi po zapisu pripovedovanja sta Tina in Matičetov nadaljevala s pogovorom v rezijansčini in razpravljala o manj znanih besedah in/ali drugih nejasnostih.

tudi za nekaj dni povabil v Ljubljano. Po njeni smrti je Matičetov (1984: 188) v nekrologu poudaril njeno optimistično navedbo: »Kaj bi človek jokal, saj je že tako dovolj hudo na svetu!«

5 Pravljice je prepisal Matej Šekli v sodelovanju z Luigio Negro.

6 Analizirane pravljice hrani arhiv ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, varuhinja arhiva je Monika Kropelj Telban.

<p>Ta hcy, ke na tēla wbot nji otrokà</p> <p>– Nur je bila na hcy anu isa hcy na je nosyla.</p> <p>– <i>Olora</i> [...]</p>	<p>Dekle, ki je hotela ubiti svojega otroka</p> <p>– Enkrat je bilo eno dekle in to dekle je bilo noseče.</p> <p>– <i>Alora</i> [...]</p>
<p>Rūsice anu skakaj⁷</p> <p>– <i>Alora</i> rūsice so bile ta-nutrē w nji jomi, tu-w nji išici ano so si stale lōpo <i>kujēt</i>, <i>perkē</i> ni dilajo cēlē lēto an si pirnošajo za zīmo. [...]</p> <p>– <i>Ben</i> tadej a mežel tyt, bužec, <i>čenče</i> nikar, <i>vītē</i>.</p>	<p>Rusica anu skakaj⁸</p> <p>– <i>Tedaj</i> mravljice so bile noter v njeni jami, v njeni hiši in so si stale lepo <i>v miru</i>, <i>zato ker</i> delajo celo leto in si prinašajo za zimo. [...]</p> <p>– <i>Dobro</i>, potem je moral iti, ubogi, <i>brez nič</i>, <i>veste?</i></p>
<p>Jē bil den šušter</p> <p>– Wun z mūi a bīl lōpo, lōpo, <i>avancel</i>, <i>vītē?</i></p>	<p>Ta od šuštarja</p> <p>– On z muhi je bil lepo, lepo <i>zmagal</i>, <i>veste?</i></p>
<p>Ġwona Pipijoha ano Marija Marijoč</p> <p>– <i>Alora</i> Marija Marijoč na nī mēla motare, na jē mēla mokōj babo. Ano na jē mēla moćio, <i>vītē</i>, da ka to jē moćia? <i>Alora</i> Ġwona bila <i>nošinana dōpō</i>, na tēla dabrō kōj Ġwoni anu Marji nikar.</p> <p>– <i>Alora</i>, bi ta bun, Marija jē se wzela ano počala yzet nu tyt ano g'ala kyrpje ta-na nōe, da to je na <i>fondawej</i> nutor. Ano na paršla ta-w ōzd ano ko na jē paršla ta-w ōzd, na vīdi, so paršly dwonest možuw, to so bili dwonest miscow: <i>ganor</i>, <i>fravrar</i>, <i>merč</i>, <i>avril</i>, <i>mej</i>, <i>jonj</i>, <i>šazaladōr</i>, <i>avošt</i>, <i>satembēr</i>, <i>otobēr</i>, <i>novembēr</i> nu <i>dicembēr</i>. So bili wsy miscavi. [...]</p>	<p>Ġwona Pipijoha ano Marija Marijoč</p> <p>– <i>Tedaj</i> Marija Marijoč ni imela matare, imela je samo babico. In je imela maćiho, <i>veste</i>, da kaj je maćiha? [Tina vpraša Matičetova, op. prev.] <i>Tedaj</i> Ġwona je bila <i>rojena potem</i>, imela je rada samo Gvano in Marijo ne.</p> <p>– <i>Tedaj</i>, uboga, Marija je se vzela in začela yzet [pomeni 'hoditi skozi sneg', op. prev.] in hoditi in si je dala krpļje na noge, da se ne bo <i>potopila v snegu</i>. In prišla je v gozd in ko je prišla v gozd, vide, so prišli dvanajst moških, to so bili dvanajst mesecev: <i>januar</i>, <i>februar</i>, <i>marec</i>, <i>april</i>, <i>maj</i>, <i>junij</i>, <i>julij</i>, <i>avgust</i>, <i>september</i>, <i>oktober</i>, <i>november</i> in <i>december</i>. So bili vsi meseci. [...]</p>
<p>Je bil den jero tu w Istriji</p> <p>– Jē bil, – mōrēn? –, je bil den jēro tu-w Jištriji, jēro ano mūni, <i>parō</i> ni so jin plaćali mojo, mojo, mojo, mojo. A rēkel jēro:</p> <p>– »Tej se wumi vīdēt izdē, midwa <i>krapawawa</i> za lakatjo. Kucē be mawa zdēlet?« A rēkel, an di: »Ći ti si <i>kontent</i>« – tu-w mūnia – »izdē, midwa mawa se g'at <i>magari</i> krest, <i>perkē</i> ti <i>pur</i> vīdiš, ćewa wmri za lakatjo, nišći na plaća nikar.« [...]</p> <p>– Tadej njyn na <i>rivona</i>. <i>Fertik</i>, pravica.</p>	<p>Bil je duhovnik tam v Istri</p> <p>– Bil je, – lahko? [vpraša Milkota, op. prev.] – bil je duhovnik tam v Istri, duhovnik in mežnar, <i>ampak</i> so jim plaćali malo, malo, malo, malo. Rekel je duhovnik:</p> <p>– »Kot se zna videti tu, midwa <i>mrjeva</i> zaradi lakate. Kako naj narediva?« Rekel je, pravi: »Če <i>si za to</i>« – k mežnarju – »tu midwa morava začeti <i>morda</i> krasti, <i>zato ker</i> lahko videš, bova umrla zaradi lakate, nihče plaća.« [...]</p> <p>– <i>Tedaj</i> zdaj je <i>končana</i>. <i>Fertik</i>, pravljica.</p>
<p>Ta hcy, ke na tēla rožice</p> <p>– <i>Alora</i> [...]</p> <p>– [Matičetov] Kē ste jo čula vī?</p> <p>– [Tina] Ōjmē, se spomenjen, onjatent, to lit rat.</p>	<p>Dekle, ki je hotela rožico</p> <p>– <i>Tedaj</i> [...]</p> <p>– [Matičetov] Kje ste jo čula, vī?</p> <p>– [Tina] Jojme, se spomnim, vsako toliko, je veliko let.⁹</p>

Na osnovi Tininega pripovedovanja in Matičetovega zapisa je razvidno, da je Tina uporabljala prekinitve (digresije), pojasnjevanje, vzpostavljanje komunikacije

7 Prepis z magnetofonskega traku: Matej Šekli, pregled: Luigia Negro 2019.

8 Prevod v (prvo verzijo) knjižne slovenščine: Luigia Negro 2019. Naslov se v knjižni slovenščini glasi *Mravljica in kobilica*.

9 Odlomek iz video posnetka TV oddaje o Tini Wajtawi (Matičetov, Rižnar, Nemeč 1968, 2012).

(»[...] veste?«) že med pripovedovanjem (»In je imela mačiho, veste, da kaj je mačiha?« vpraša Tina Matičetovega) in tudi po njem (»Tedaj zdaj je končana. Fertik, pravljica«). Matičetov je tudi spraševal Tino, npr. kje je slišala določeno pravljico (»Kje ste jo čula, vi?«), kdo ji jo je povedal, kdaj jo je slišala, zanimal ga je prevod ali pojasnilo rezijanskih besed v slovenščino. Njuna komunikacija je potekala diskretno med pripovedovanjem, predvsem pa po pripovedovanju. Matičetov je npr. pri zapisu pravljice *Smrt* dodal opombo: »Tu je pravljíčarka najbrž podkrepila svojo pripoved s kretujo, ki pa žal ni zabeležena.« (Vájtova 1984: 147) To je tudi razvidno z video posnetka (Matičetov, Rižnar, Nemeč 1968, 2012).

Ena od značilnosti pravljíc, ki so nastajale od antičnih mitov (Tinina pravljica *Dekle, ki je hotela rožico* je npr. varianta Apulejeve *Pravljice o Amorju in Psihi* (Blažič 2019; Bedenk, Blažič 2019b) prek srednjeveških legend do novoveških pravljíc, sprva v obliki pripovedovanja (*Ukec ano lesičica*), potem pa zapisovanja (*Volk in lisica*), je razlagalnost oz. etiologija. Pogosto je etiologija nakazana že v naslovu, kot da je pravljica narativna osmislitev vzroka (*Dekle, ki je hotelo ubiti otroka*), zato se številne, tudi Tinine pravljíce, začnejo s kazalnim zaimkom *ta* ('tista/tisti'), s čimer poudarja osebo, pojav, stvar, kot ga določa sledeči oziralni odvisnik. S tem izraža, da je vsebina odvisnega stavka v naslovu vzrok dogajanja (*Ta, ki je spala sto let*, kar je pravljíčni tip/motiv (srednjeveške) *Trnuljčice*), npr.: *Ta kuražna Katarina*, *Ta s krstami*, *Ta s škornjem*, *Ta s soljo*, *Ta štipit babe ke ne so wojmekale otroka*, *Ta, ki hotela ubiti svojega otroka*, *Ta, ki ga prekleli, da postal ptič* idr.

Pogosti so tudi naslovi pravljíc s predlogom *od* kot začetno besedo: *Od fratra, ki hodil zvonit*, *Od pesiča*, *Od volka, ki so mu ostrigli brke*, v pomenu 'pravljica o stvari ali osebi in/ali vzroku pojava', kar prav tako nakazuje na vezljivost in starinskost. Začetna beseda *od* v naslovu je značilnost ljudskega slovstva, ko je izpuščen samostalnik, ki označuje žanr (*Povest/Pripoved/Pravljica*), npr. *O jari kači*. Tinini naslovi so starinski, posodobljeni bi se lahko glasili: (*Povest*) *o fratra, ki je hodil zvonit*, (*Povest*) *o psu*, (*Povest*) *o volku, ki so mu ostrigli brke* ipd.

Tina Wajtawa uporablja jezik, ki ima vse značilnosti pripovedovanja pravljíc: enodimenzionalnost, abstraktnost, izolacijo in univerzalno povezanost, sublimacijo in vsevklučenost (Lüthi 2011). Svoja pripovedovanja vedno razdeli na uvod (*Bila je ženičica, stara, stara babica ...; Nekoč je bil mož in imel je ženo.*), jedro (*Čujte, bej ...; Tedaj, ko je ...; Tedaj sta prišla domov ...*) in zaključek (*Tedaj zdaj je končana. Fertik, pravljica.*).

Tinine pravljíce, npr. *Ĝwona Pipijoha ano Marija Marijoč*, imajo tipično zgradbo: začetek je doma (*Tedaj Marija Marijoč ni imela matare, imela je samo babico. In je imela mačiho ...*), jedro pripovedi je odhod od doma in dogodivščine v gozdu (*Tedaj je rekla, nekega dne [...] Marija Marijoč moraš po jagode [...] in zaključek (Ko je prišla ven, je bila še lepša, bila je vsa nova, čevlje, vse na nogah, imela je predpasnik, imela je ruto, imela je to kar so imeli, jako, vse, oblečena.*). Uporabljala je narečne besede, npr.: *alora* (nato), *an* (je), *be* (dobro), *ben* (tedaj), *bočica* (usta), *cuker* (sladkor), *dolor* (trpljenje), *dopo* (kasneje), *jero* (duhovnik), *mliko* (mleko), *miscuw* (meseci), *pensjero* (misliti), *pero* (ampak, vendar), *pjumino* (perje), *vbuwen* (ubiti) itn.

Matičetov je leta 1966 v tržaški reviji *Zaliv* objavil pravljico Tine Wajtawe *Ta hči, ke na tēla wbot nji otrokà oz. Dekle, ki je hotela ubiti svojega otroka*, ki je zapisana v rezijansčini in knjižni slovenščini (Vájtova 1968). Na posnetku je slišati, da je Tina z naslovom napovedala (*e, glejte*) in na koncu na kratko povzela vsebino, nakazovala je prehode tudi z govorico rok, kar je Matičetov zapisal v oklepaju, in uporabljala premi govor. Matičetov je avtentično zapisal govorjeno besedilo. Tinino pripovedovanje ima izrazito medosebno funkcijo z Matičetovim (vzdrževanje stika s sogovorncem, npr. *In je šel po veliko zglavje, glejte tako, vse v perju notri*). Pripovedovalka je bila nadarjena za pripovedovanje, znala je strukturirati vsebino in razumeti ter pojasnjevati besede, npr.: *Tedaj Marija Marijoč ni imela matare, imela je samo babico. In je imela mačiho. Veste, da kaj je mačiha?* [vpraša Matičetovega].

Wajtawa je uporabljala značilne rezijanske stileme oz. jezikovna sredstva, ki so pogojena z narečjem in njenimi osebnimi izkušnjami (pravljica *Deček, ki živel 3 ure*) ter družbenimi razmerami (*O dekletu, ki je hotela ubiti svojega otroka*), ki jih je pravljíčarka diskretno vključevala (npr. v pravljici *Smrt* je izjemna avtoreferencialnost na *beke* (vrbe) in ptiče brez glav, ki so kristjanizirani simbol nekrščenih, takoj po rojstvu umrlih otrok (*Deček, ki živel 3 ure*), in njihov padec z *bek* (vrb) v podzemno reko, kar na simbolni ravni pomeni krst (Bedenk, Blažić 2019a)).

6 Pripovedne značilnosti pravljice *Dekle, ki je hotela ubiti svojega otroka*

Pravljica tematizira socialno stisko nezakonskih in/ali mladoletnih mater. Je kompleksna, ganljiva in se čustveno dotakne poslušalcev. Kratek povzetek Tinine pravljice *Dekle, ki je hotela ubiti svojega otroka*: Neporočeno dekle se boji »sramote« zaradi nosečnosti, pride se spovedat k duhovniku in mu reče, da bo po rojstvu otroka umorila. Duhovnik jo prosi, naj po porodu umije otroka in ga previje, mu da plenice in kapico, ga poljubi in prinese njemu. Sledi trojna preizkušnja in duhovnik da otroku posteljico, sladkor in železno kroglo ter ga vpraša, ali je posteljica mehka, sladkor sladek in železna krogla težka. Otrok odgovarja, da je posteljica sicer mehka, a naročje matere še mehkejše, sladkor je sladek, a materino mleko še slajše, železna krogla je težka, a srce njegove matere je trše. V tem trenutku se mati odloči, kar je napovedano že s poljubom otroka, da ga ne bo ubila – naj svet ve, da ga je rodila in da ga ima rada.

V nadaljevanju je predstavljenih nekaj skladenjskih in vsebinskih značilnosti, ki niso značilne le za to pravljico, temveč na splošno za vse zapisane pravljice Tine Wajtawe:¹⁰

- Tina je pogosto prekinila pravljico, da je dodala kakšno pojasnilo, ko je presodila, da je potrebno, pokazala je pripovedno empatijo do dekleta, tudi nagovorila je Matičetova: *Nato je rodila tega sinčka in ga previla in umila in napravila in mu dala kapico in vse v redu in vse prav in potem ga poljublla. Veste da, ko ga je poljubila, se ji je srce navezalo na otroka saj je bil njen, in ona je gotovo tudi kaj pretrpela, da ga je spravila na svet.*
- Matičetov je zapisal tudi Tinine vmesne komentarje: *Nato se je vzdignila in šla k duhovnemu. Morda je bil kak star duhovni, ali pa mlad, kdo bi vedel kakšen.*

¹⁰ Obravnavane značilnosti v posameznih primerih sta podčrtali avtorici.

- Tina je pri pripovedovanju dodajala tudi (čustvena, morebiti avtoreferenčna) pojasnila, npr.: *Če bi bilo samo nositi devet mescev, kaj pa roditi ga, to veliko trpljenje!*
- Po pojasnilu, kot je navedeno zgoraj, je Tina nadaljevala pravljичno pripoved do konca: *Nato je vzela otročiča, ponoči, in ga nesla dol k duhovnemu.*
- Nadaljevanje pripovedovanja po digresiji in vrnitev na literarno linijo: *Nato je vzela otročiča ...*, kar nakaže s ponovitvijo zadnjih besed pravljice: *Nato je rodila tega sinčka.*
- Spontani besedni red: *Je šel in mu dal sladkor v ustka*; naslonke na prvem mestu (tipično za govorni jezik): *Alora, A ..., An ..., Ja ..., Ben ..., Ja, ja a ne ..., od ipd.*
- V zapisu pravljic je pogost kazalni zaimsek *ta* (*ta dekle, ta greh, ta hči, ta moj, ta nutri (notri), ta pod* itn.).
- Značilna so tudi številna ponavljanja: *Je rekla, pravi ..., Enkrat je bila ena dekle in ta dekle je bila noseča, ... ga lepo lepo previjte, ... lepo previt, lepo kapico na glavi, lepe plenice, lepe povoje, ga lepo poljubite ...).*
- V vseh zapisih pravljic je vidno dramatično pripovedovanje. V pravljici je veliko premege govora, ker pravljica ubeseduje problemsko tematiko in jo tudi pojasnjuje (npr. notranji monolog): *Imela je tako misel: ko se bo otrok rodil, ga ubije, zakaj ona noče biti v sramoti, da je imela otroka. Nekaj pa jo je vseeno motilo. Mislila si je: »Poprej ko ubijem tega otroka, bi se morala spovedati duhovnemu, videti, kaj mi bo rekel.«; Jaz sem take misli: ko se bo ta moj otročič rodil, ga ubijem.*
- Pogosta raba dramatičnega sedanjika je splošna značilnost pravljic in tudi Tininih: *»Jaz ga ne ubijem! Če hoče vedeti svet, naj le ve. Saj sem ga imela pod svojim srcem jaz«, je rekla, »in sinčka obdržim!«*

Tinina pravljica z naslovom *Deček, ki je živel 3 ure* je primer ekspresivne avto-referencialnosti, hkrati pa je ta pravljичni tip v mednarodnem tipnem indeksu pravljic imenovan *Otrokov grob* (angl. *The Child's Grave*). V tem indeksu pravljic ima številko ATU 769¹¹ (Uther 2004, 2011). Ta pravljичni tip oz. motiv je bolj značilen za ljudske pesmi (žalostinke), npr. v Štrekljevi zbirki *Otroška duša se pokori* (Štrekelj 1895–1923: 371–373) ga najdemo v pesmih: *O le ti dete majceno, O ti duša majcena, No dete se je rodilo in Vrč solza*. Tinina pravljica je ena od redkih slovenskih oz. rezijan-skih variant tega čustvenega pravljичnega tipa v prozi.

7 Sklep

Predstavljena Tinina pravljica velja za eno najbolj pretresljivih pravljic tudi v mednarodnem prostoru (Matičeto, Degh, Kropelj Telban (2019) idr.). Za to pravljico je značilna predvsem jezikovna in literarna ekspresivnost. Pravljica je zelo čustvena in pripovedovalka z osebnim slogom vpliva na dogajalno linijo v pravljici s komentarji, pojasnjevanjem, prekinitvami, spontanostjo ipd. Ob tem pa z deminutivi in slogom izraža pozitivna čustva do otroka in do glavnega literarnega lika – mladega dekleta: *kapica, otročič/ek, posteljica, sinček, ustka.*

11 ATU je mednarodna oznaka oz. akronim iz priimkov treh folkloristov: Anttija Aarneja, Stitha Thompsona, Hans-Jörga Utherja, ki so sestavili mednarodno klasificiran indeks pravljичnih tipov (Uther 2004, ponatis 2011).

Splošna značilnost Tininih pravljic je ekspresivnost in kompleksnost, ki najbolj pride do izraza v pričujoči kratki pravljici, v kateri je prikazana individuacija ali dozorevanje dekleta, v začetku od mlade (nezakonske) matere preko vmesnega lika ambivalentne matere (*Imela pa je tako misel: ko se bo otrok rodil, ga ubije ...*), ki ji poleg čustvenosti, pripiše tudi refleksivnost (*mislila si je*), do (zrele) matere (*Jaz ga ne ubijem! Če hoče vedeti svet, naj le ve. Saj sem ga imela pod svojim srcem jaz.*), ki se odloči za otroka ne glede na družbo in »ves svet«. To dozorevanje je prikazano preko jezika oz. pripovedovanja (dramatično pripovedovanje, dramatični sedanjik, komentarji, kontaktna smer (*veste?*), pojasnjevanje, ponavljanje, prekinitve, vrnitev na literarno linijo oz. digresija). Vse te značilnosti imajo funkcijo v literarnem slogu in strukturi rezijanske pravljice (začetek in konec (srečen), zakon dvojnosti, trojnosti, stopnjevanje), ki je del evropske pravljice.

Ne glede na vsa odprta vprašanja¹² so pravljice Tine Wajtawe izreden primer rezijanske oz. slovenske kulturne dediščine, primerljiv z delom nemške pravljicarke Dorothee Viehmann (1755–1815), ki je bratoma Grimm povedala okrog 36 pravljic (Ehrhardt 2012: 17). Njene pravljice so primerljive tudi z zbirko sicilijanskih pravljic Laure Gonzenbach (1842–1878) in drugih evropskih pravljicark. Po globini in ekspresivnosti pa Tinine rezijanske pravljice presegajo model ljudske pravljice in se približujejo modelu avtorske pravljice. Njene pravljice so hkrati arhaične in inovativne, in sicer zaradi njene umeščenosti v obrobni slovenski in hkrati centralni evropski jezikovni, kulturni in literarni prostor na stičišču germanskega, romanskega in slovanskega sveta.

Njeno pripovedovanje je stilno zaznamovano z jezikovnimi sredstvi, značilnimi za govorni jezik, vsebinsko so njene pravljice ekspresivne in kompleksne, vsebujejo številne motive, motivne drobce in slepe motive, od katerih so najbolj zanimivi indoevropski, ki bodo lahko predmet nadaljnjega raziskovanja, ko bo dostopne več literature oz. zapisov Tininih pravljic.

Viri in literatura

- BEDENK, Kasilda, BLAŽIČ, Milena Mileva, 2019a: Življenje in delo Tine Wajtawe (1900–1984). *Mednarodni znanstveni simpozij Konstituiranje slovenske slovstvene folkloristike ob 100-letnici rojstva akademika Milka Matičeta*. Ljubljana: SAZU 10.–11. 9. 2019. www.sazu.si/uploads/files/57ee1d95c23371144545f64a/Simpozij%20Mati%20C4%8Detov%20povzetki.pdf
- BEDENK, Kasilda, BLAŽIČ, Milena Mileva, 2019b (v tisku): Primerjalna analiza pravljic in pravljicark: Tina Wajtawa – Rožica iz Rezije. Matej Šekli, Lidija Rezoničnik (ur.): *Slovenski jezik in njegovi sosedje*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.
- BLAŽIČ, Milena Mileva, 2019: Medkulturnost v pravljicah Dorotheae Viehmann, Laure Gonzenbach in Tine Wajtave ob primeru pravljic o začarani nevesti (ATU 402). *Studia mythologica Slavica* 22. 163–173. <https://ojs.zrc-sazu.si/sms/article/view/7604>
- DAPIT, Roberto, 2014: *Fiabe resiane*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-S17IPLNO/b7928b2a-a1f9-407f-a978-97ae07f56933/PDF (dostop 20. 8. 2019)
- EHRHARDT, Holger (ur.), 2012: *Dorothea Viehmann*. Kassel: Eurogoverlag.

12 Teoretično izhodišče je poleg literarnih teorij pravljic tudi članek Mojce Smolej (2010).

- KROPEJ TELBAN, Monika: Milko Matičetov – Glasnik slovenske pripovedne nesnovne dediščine. *Mednarodni znanstveni simpozij Konstituiranje slovenske slovstvene folkloristike ob stoletnici rojstva akademika Milka Matičetovega*. Ljubljana: SAZU 10.–11. 9. 2019. www.sazu.si/uploads/files/57ee1d95c23371144545f64a/Simpozij%20Mati%C4%8Detov%20povzetki.pdf
- LÜTHI, Max, 2011: *Evropska pravljica: forma in narava*. Ljubljana: Sophia.
- MATIČETOV, Milko (scen.), RIŽNAR, Emil (rež.), NEMEC, Slavko (kamera), 1968, 2012: *Pri naših pravljicarjih, 6. Tina Vajtova* [Videoposnetek]. Ljubljana. Hrani: Avdiovizualni laboratorij Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU.
- MATIČETOV, Milko, 1984: In memoriam: Tina Vajtova (1900–1984). *Traditiones* XIII/1. 187–190. www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-XSSBASUW
- MATIČETOV, Milko, 1973: *Zverinice iz Rezije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- NEGRO ÖJSKINA, Gelinda, NEGRO ÖJSKIN, Marco, 2018: *Biografija Valentine Pielich Wajtawe*. Rokopis v italijanščini. Prepis Sandro Quaglia Gurket, prevod v slov. Veronika Devetak in Mara Perič. Pordenone, Solbica.
- PALETTI, Silvana, NEGRO, Luigia, DAPIT, Roberto, 2004: *Ta mala dujačesa. La ragazzina levaggia*. Udine: Circolo culturale resiano Rozajanski dum.
- REHAR SANCIN, Lelja, 2012: *Nojevo pero. Rojstvo 20. stoletja v znamenju primorskih žena, rojenih do leta 1900*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- SMOLEJ, Mojca, 2010. Prvine govornega jezika kot temeljni stilemi v sodobni slovenski prozi. Alojzija Zupan Sosič (ur.): *Sodobna slovenska književnost (1980–2010). Obdobja 29*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 275–282.
- ŠEKLI, Matej, 2015: Rezijansščina: geneolingvistična in sociolingvistična opredelitev. *Poznańskie Studia Slawistyczne* 8. 199–213. <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/pss/article/view/2666/2650> (dostop 20. 8. 2019)
- ŠEKLI, Matej, 2019: Slovanski knjižni mikrojeziki: opredelitev in prikaz pojava znotraj slovenščine. *1919 v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. 55. seminar slovenskega jezika literature in kulture*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 93–100. <https://centerslo.si/seminar-sjlk/zborniki-ssjlk/55-ssjlk-2019/> (dostop 20. 8. 2019)
- ŠTREKELJ, Karel, 1895–1923: *Slovenske narodne pesmi*. Ljubljana: Slovenska matica.
- UTHER, Hans-Jörg, 2004, 2011: *The Types of International Folktales, a Classification and Bibliography, Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- VÁJTOVA, Tina, 1984: Smrt. Prev. Milko Matičetov. *Traditiones* XIII/1. 144–148. www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-XSSBASUW
- VÁJTOVA, Tina, 1968: Ta héy, ke na těla wbot nji otroká / Dekle, ki je hotela ubiti svojega otroka. Zapis in prevod Milko Matičetov. *Zaliv* 12–13. 144–147.